

MODERNLİĞİN SINIRLARININ UYGARLIKLAR VE KÜLTÜRLER DÜZEYİNDE TARTIŞILMASI: DÜNYANIN TAŞRALAŞMASI VE BİR-İKİ-ÜÇ, DAHA FAZLA, YENİ FAŞİZMLERİN YÜKSELİŞİ

Ertan Eğribel

Özet: Tarihin her döneminde dünya çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmış olmakla beraber, günümüz dünyasının sorunlarının şekil değiştirdiğini ve bizlere ağırlaşmış bir tablo sunduğunu belirtmek gerekir. Dünyanın taşralaşması olarak adlandırılan süreç şiddet ve yıkıma dayalı dinamik bir süreçtir. Uygarlıklar arası çatışmanın mutlaklaştırılması, uygarlık düşmanlığı, kadın düşmanlığı, yabancı düşmanlığı, doğaya karşı düşmanlık ve kapanma bu sürecin ayırt edici özellikleri olarak ifade edilebilir. Çalışmada verili dünya düzenine ve otoritesine karşı ve haklı bir yaklaşımdan hareketle modernliğin sınırları uygarlıklar ve kültürler düzeyinde tartışılmıştır. Bu çalışma ile verili dünya düzenine neden eleştirel bakmamız gerektiğinin, bunun yanı sıra yapısal bir değişim ve örgütlenmenin neden gerekli olduğunun farkına varılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dünyanın Taşralaşması, Faşizm, Irkçı Faşist Dünya Görüşleri.

DISCUSSION OF THE LIMITS OF MODERNITY AT THE LEVEL OF CIVILIZATIONS AND CULTURES: THE PROVINCIALISM OF THE WORLD AND THE RISE OF ONE- TWO-THREE, MORE, NEW FASCISM

Ertan Eğribel

Abstract: Although the world has faced various problems in every period of history, it should be noted that the problems of today's world have changed shape and presented us with an aggravated picture. The process called provincialism of the world is a dynamic process based on violence and destruction. Absolutization of conflict between civilizations, hostility to civilization, misogynyism, xenophobia, hostility towards nature and closure can be expressed as the distinctive features of this process. In the study, the limits of modernity are discussed at the level of civilizations and cultures, starting from a just approach against the given world order and authority. With this study, we will realize why we should look at the given world order critically, as well as why a structural change and organization is necessary.

Keywords: Provincialism of the World, Fascism, Racist Fascist World Views.

MODERNLİĞİN SINIRLARININ UYGARLIKLAR VE KÜLTÜRLER DÜZEYİNDE TARTIŞILMASI: DÜNYANIN TAŞRALAŞMASI VE BİR-İKİ-ÜÇ, DAHA FAZLA, YENİ FAŞİZMLERİN YÜKSELİŞİ

Ertan EĞRİBEL

Berlin duvarının yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin tasfiyesinden sonra dünyanın yeniden biçimlenmesi son 30-40 yıldır çeşitli biçimlerde tartışıldı. Bu tartışmalar aynı zamanda Batı merkezli evrensel modernliğin tartışılmasıydı. Ancak bu tartışmadan ortaya çıkan sonuç dünyanın uygarlıklar ve kültürel düzeyde taşralaşması ve 1960'larda yükselen sosyalizmden beklenenin tersine 1-2-3, daha çok faşizmlerin yükselmesi ve geniş halk kitleleri içinde popülerleşmesi oldu. I ve II. Dünya Savaşları öncesi ve sonrasında yapılan seçimlerde dini, ırkçı geleneği zaten var olan Batı'da ilk defa 1980 sonrasında merkez partiler ırkçı, dinci faşist eğilimlere doğru savrularak yeniden biçimlendi. 1980-90 sonrası muhafazakâr ve faşist siyasi partilerle ana akım siyasi partiler uzlaşarak iktidarda kolaylıkla ortaklık yaptı. Alternatif yeni bir düzen ve gelecek perspektifinin olmaması, Batı modernliğinin sınırlarına gelinmesi ve yeni bir sıçrama, aşama umudunun ortadan kalkması, toplumlar arası ilişkilerde karşıtlık ve düşmanlığı, dünyanın taşralaşmasının ortak zemini oldu.

Tüm dünyada modern ilerleme, gelişme, değişme anlayışının terkedilmesi, reel, Batı sosyalizminin de gerilemesi ve tasfiyesiyle konumlarını yitiren geniş kesimler yığınsallaştı, yeni sağ muhafazakâr, ırkçı partiler geniş kitleler arasında popüler hale geldi. Yeni küresel değişim dalgası sosyalizm veya yeni bir dünya arayışlarının sonlandığı ve tehdit olmaktan çıktığı, sürekli krizlerin normalleştiği, çözümsüzlüğün kurumsallaştığı bir dönemde geldi. Bunun doğrudan gündelik yaşam içinde görüntüsü ve uygulaması uygarlıklar arasında farklılaşma ve çatışmaların artması, sahada Batı ülkelerin içinde ve Batı-dışındaki Doğulu halklara karşı doğrudan düşmanlık, etnik, dini çelişkiler, çatışmalar, şiddet ve zor tarafından belirlendi. Toplum bilimlerinde yürütülen post-modern dünya görüşü ile birlikte alandaki zor ve şiddet, yeni faşizmler birbirini bütünleyen (ikna veya sopa, yumuşak veya sert) iki yöntemdir. 1980 sonrasında benzer bir eğilim Batı-dışı ülkelerde de görül-

dü. Dünyanın küresel ve yerel düzeyde barbarlık savaşı temelinde yeniden örgütlenmesi geleneksel Doğu uygarlıklarının, eski Osmanlı coğrafyasında çeşitli devletlerin, yönetimlerin hedefleri, yanlış tercihleri, dirençleri, ayak sürümelerinden, pay alma, itişme çabasından bağımsız olarak ortaya çıktı. Eski dünya ile yeni dünya veya Akdeniz merkezli ilişkiler ile Atlantik merkezli ilişkiler arasındaki çelişkinin, çatışmanın günümüzde Doğu Akdeniz çerçevesinde billurlaşması ve çatışmaya dönüşmesi rastlantı değildir.

Batı sosyalizminin çöküşüyle birlikte küreselleşmenin birinci dalgası kapitalizmin neo-liberal versiyonu bütün dünyanın yeniden örgütlenmesi yönünde bir değişikliği öngörmüştü, ama esaslı değişiklik ikinci küreselleşme dalgasıyla geldi. Amerikan 11 Eylül küresel darbesi sonrası ortaya çıkan ve yaygınlaşan küreselleşmenin ikinci dalgasıyla birlikte önce gözetim, denetim biçiminde ortaya çıkan uygulamalar, sınırlamalar kurumsallaştı, tartışılmaz hale geldi, yeni faşizmlerin de uygulamada altyapısını oluşturarak dünyanın her tarafında güç ve etkinlik kazandı. Geçmişte modernleşmenin de etkisiyle iktisat ve sınıf temelli siyaset izleyen siyasi örgütlenmeler, bu yönde çözüm ve siyaset arayışlarının yerine etnik, dini, kültür, cins temelinde mutlak kimlik siyasetlerini genel geçer hale getirdi. Bu yönde ortaya çıkan bakış açısını değişikliğiyle muhafazakâr, ırkçı, cinse dayalı mutlak kimlik siyasetleri popülerleşirken sınıfa dayalı (kendinde bilinç) siyasi güç ve etkinlik çabaları, örgütlenmeleri zayıfladı. Yeni bir arayış ve gelecek anlayışının yitirilmesiyle, toplumlar arası ve toplum içi ilişkilerde kimliğe dayalı muhafazakâr, ırkçı, mutlak kimliklere dayalı dünya görüşleri popülerleşti. Toplumlar arası ve toplum içi çatışma ve çekişmelerin de artması bu yöndeki eğilimlere süreklilik ve güç kazandırdı. Batı içinde göçmenlere, İslam veya Meksika, Afrika kökenli kesimlere karşı düşmanlık ve şiddet, Batı dışında da İslamiyet başta olmak üzere, Doğu toplumlarına karşı toptancı ırkçı kültürel dışlamalar düzenin doğal bir marjı haline geldi. Elbette bunun bir dünya düzenine dönüşmesi, Batı dünya egemenliğinin Batı-dışı toplumlar üzerindeki yaygınlığı ve etkisi nedenle genel olarak tüm dünyada muhafazakâr, ırkçı uygulamalar güç kazandı. Dünyanın çeşitli ülkelerinde darbeler, Kolombiya, Tayland, Honduras'ta ABD'ci darbeler, Venezuela'da faşist darbe girişimleri, Brezilya'da başkanlık rejim, İran'da artık süreklilik kazanan yeni rejim, Mısır'da Mursi ve Sisi diktatörlükleri, Rusya'da, Afganistan ve Pakistan'da Hindistan'da, Çin'de baskıcı otoriter rejimler, Filipinlerde, Sudan'da faşist uygulamalar, Avusturya, Macaristan gibi Avrupa'yı da kapsayan daha birçokları, ABD destekli açık toplum hareketleri, Avrupa'da Fransa'dan Almanya'ya, Hollanda'dan

Yunanistan'a yeni faşist hareketlerin serpilmesi, yeni toplumsal hareketlerin ve otoriter örgütlenme sürecinin çeşitli örnekleridir, bunları genişletmek mümkündür. Sonuçta dünyanın her yerinde yeni otoriter ve faşizan düzen tek örnek bir biçim ve tanımla sınırlanmayan çeşitli biçimlerde ortaya çıktı.

Verili düzenin faşist karakterini tanımlamada güçlük olsa bile veya burjuva demokrasiden vazgeçilmese bile, düzenin otoriter karakteri, faşist eğilimleri, önyargılara dayalı düşmanlık ve şiddet çeşitli yönetmelik ve uygulamalarla terörize edilen gündelik yaşam içinde açıkça hissedilir hale gelmiştir. Elbette yeni faşizmi tanımlamak, kavramlaştırmak, sınıflandırmak, otoritenin unsurlarını ortaya koymak için ayrı bir emek ve çalışma daha gerekmektedir. Ama biz faşizmin "bilgiç" "uzmanı" olma amacında da değiliz. Gündelik yaşam içinde açıkça ortaya çıkan ve biçimlenen bu süreci, günümüzde terimin belirttiği siyasi tarzı ve yaklaşımı, çeşitli örnekleri ve ifade biçimlerini saptamaya çalışmakla şimdilik yetiniyoruz. Bu yeni gelişmenin ve sürecin ayrıca verili düzene karşı başta sosyalizm ve Doğu halklarının muhalefetine dayalı hiçbir siyasi, askeri, ekonomik bir tehdit ve toplumsal gücün olmadığı bir dönemde ortaya çıktığını da her zaman aklımızda tutmamız gerekiyor. Diğer bir deyişle dünyanın taşralaşması ve yeni faşizmler, mevcut toplumlararası ve toplum içi ilişkilerin karakteri yine verili dünya egemenliği ve düzen tarafından kontrol edilen, denetimli ve yönlendirilen bir süreçtir, ama bütün yönleriyle egemen olunmayan, el yordamıyla da olsa biçimlenen yeni bir toplum ve düzen örgütlenmesini belirtmektedir. Batı, bütün yönleriyle olayları kavramakta ve biçimlendirmede, denetlemede güçlük çekse de elinde tuttuğu dünya egemenliği ve güçle değişimi yönetmeye çalışmaktadır. Dünyanın taşralaşması ve yeni faşizmin özelliklerini, toplumlararası ve toplum ilişkilerindeki tezahürü ve genel karakterini, kontrolsüz, ilkesiz, kuralsız, elinde tuttuğu güce/otoriteye ve iktidara dayalı olması özellikleriyle tanımak, saptamak mümkündür, bu güce ve şiddete, baskıya maruz kalan ve destek sağlayan geniş kitlelerin de iktidarın ve otoritenin parçası olmasını ve düzeni alttan gelen hareketlerle desteklemesini de yine en başlara yazmak gerekir. Corona salgını tehdidi bu açıdan (tarihin, toplumsal koşulların, toplumun dışında küresel bir tehdit ve aynı zamanda bir güce karşı) yeni otoriter dünya sistemini bütün yönleriyle tartışılmaksızın uygulanmaya konulmasına ve çeşitli yeni düzenlemelerinin tepeden inme buyruklarla benimsenmesinde çok özel bir rol oynamış oldu.

Yine de dünyanın taşralaşması ve yeni faşizmin genel karakterini anlamak için belli gelişmelere bakmak gerekir. ABD eksenli yeni dünya örgütlenmesi

mümkün olduğunca kendi amaç ve koşullarına uygun şartları oluşturmak için ortamı şekillendirirken, diğer yandan otoritesini bütün koşullardan bağımsız olmayı amaçlamaktadır. Bu açıdan ABD’de siyasi partiler arasında bir ayırım olmadan muhafazakâr, ırkçı yeni faşizm popüler dünya görüşünü oluşturmaktadır. Batı-dışı ülkelere yönelik (Çin, İslam ülkeleri, Hindistan, Türkiye, İran vb.) uygulamalarda ve söylemde bunu kolaylıkla tespit etmek mümkündür. Bu muhafazakâr, ırkçı saldırganlık ve şiddetin etkileyen-etkilenen her iki tarafı da zorunlu olarak “yerli ve milli” diğer bir deyişle muhafazakâr, korumacı, popüler bir dünya görüşünü öne çıkardı. Daha muhafazakâr, korumacı, karşılıklı şiddete açık bu söylem modern dünya görüşlerine dayalı dünya görüşlerinden (modern milliyetçilik, sosyalizm, liberalizm, dincilik vb.) de ayrılmayı sağladığı için yeni örgütlenmeleri, yeni partileri, kurumları da gerekli hale getirdi. Bu anlamda küreselleşme ve yerelleşme arasındaki ilişkiler birbiri ile dünya egemenlik ilişkileri çerçevesinde bütünlük göstermesine karşılık çekişme ve çatışmayı, kaotik bir düzeni öngörmektedir. İrkçı, dinci, mikro düzeyde çeşitli faşizmlerin yükselmesi ve geniş kesimlerde etkili olması, popülerleşmesi bu kaotik düzenin bir parçasıdır. Modern dünya egemenliği ve sınırlarının tartışılması hem modern Batı örgütlenmesinin ve hem de Batıcılığa ile buna uyum gösteren, Batı egemenliğinin yaygınlaşmasını sağlayan düzenin sınırlarına gelmesi ve artık verili düzeni ve otoriteyi mutlaklaştırma yönünde bir hamledir. Batı içi çelişki ve çatışmaların sona erdiği, en azından daha fazla pay istemek dışında yeni bir önerisi olmadığı bir dönemde Doğu ile yeniden çatışmanın gündeme gelmesi bütün dünyada barbarlık koşullarının ve yeni faşizmin en geniş çerçevesini oluşturmaktadır. ABD’nin Atlantik merkezli olarak eski dünyayı yeniden örgütlenme çabası çeşitli tartışmalara neden olurken, aynı zamanda ABD’ye yeni ilişkilerin örgütlenmesinde öncülük vererek, yeni faşizmin öncüsü olarak ortaya çıkmasını sağlamaktadır. ABD’nin nihai amacı dünyanın yeniden örgütlenmesi aracılığıyla Doğu uygarlıklarının tasfiyesi ve tarihten, koşullardan, toplumdan, üretimden bağımsız yeni bir dünya yönetimi oluşturmaktır. Bunun için dünya uygarlık mirasının tahribinden, yok olmasından kaçınmamaktadır.

Corona sonrası yeni dünya bu anlamda hem küresel düzeyde egemenlik örgütlenmesinin ve otoritenin, hem de toplumlar arasında farklılaşma ve ayrımların, çeşitli faşizan uygulama ve eğilimlerin artık keskin biçimde açıkça ve doğrudan pratiğe geçmesi oldu. Corona salgınının terörize ettiği dünyada yeni uygulamalara uyum göstermek tartışmasız genel bir kural haline geldi. Aynı dönemde dünyada terör saldırılarının görece durması bu düzene geçişi

kolaylaştırmak içindi. Yeni Amerikan seçimleri sonrasında küresel düzeyde muhafazakâr otoriterlik ile yerel düzeyde faşizme geçit veren ve popüler siyaset olmasını sağlayan demokratikleşme, özgürleşme dalgasının verili düzeni pekiştirmek, meşrulaştırmak ve geniş kitlelerin rızasını sağlamak üzere gündeme geleceği öngörüsünde bulunmak mümkündür. Ayak sürüyenler için küresel salgın, doğal afetler, iklim felaketlerinin yarattığı tehditler ve elbette “terör sopası” kullanılmak için masanın üzerinde tutulmaktadır. Beklentiler/istekler sadece karşıtları köşeye sıkıştırmak amacıyla değildir, dünyanın bölgesel düzeyde uygarlıklar ve kültürel düzeyde parçalara bölünmesi stratejik talepler çerçevesindedir. Bu nedenle jeopolitik açıklamalar ve hamleler ulus-devletlerin tartışılması ve sınırların uygarlık ve kültürel düzeyde yeniden belirlenmesi (modern sınırların aynı zamanda belirsizleşmesi) amacını taşımaktadır. Gerçekte bu yöndeki ilk tartışmalar 1990’lı yıllarda ortaya çıkmasına rağmen bu yöndeki görüşler resmi siyaset ve dünya görüşü düzeyinde gündeme gelmedi. Ancak uygulamada hep gündemdedi ve ana hedef olarak korundu. Balkanlar’daki iç savaş ve Körfez savaşı bunun küresel düzeyde ilk büyük karşılığı oldu. Amaç sadece bütün eski Osmanlı tarihi-coğrafyasında etnik, dini kaotik yeni bir örgütlenme değil, geleneksel Çin, Hint, Amerika, Afrika, Yakındoğu (Mezopotamya, Mısır), Orta Asya, Avrupa uygarlık merkezlerini (uygarlık merkezleri ve aynı zamanda çeşitli eski imparatorluk merkezlerini) anti-modern çizgide kültürel, etnik, dini özelliklerine göre yeniden örgütlemektir. Dünyanın bir yandan parçalara ayrılması, bu parçalar arasında fay hattının İslamiyet ve terör, din merkezli olarak farklılaştırılması küresel dünya egemenlik düzeninin ve dünyanın taşralaşmasının ilk ve temel yönelişi oldu. Geniş toplum kesimleri içinde muhafazakâr, ırkçı, faşist, düşmanca dünya görüşlerinin yaygınlaşmasını halkın bu eğilimleri içinde taşınması ile açıklamak, halkı suçlamak yersizdir. Bütün dünya ve insanlık için yeni bir gelecek ve birlik inancının ortadan kalkması yanında, modernleşme serüveni sonucunda geleneksel yapıları tahrip olmuş, sindirilmiş, yoksullaşmış, yersizleştirilmiş, güvencesizleştirilmiş, gündelik geçim ve yaşam koşullarının sınırlarına gelmiş geniş kitleler için içe kapanma, altın çağa özlem, eskiye dönüş, eski dengeleri bulma vaadi ve umudu verili düzenin pekişmesini, yeni muhafazakâr, faşizan dünya görüşlerinin popülerleşmesini, düzenin meşrulaşmasını pekiştirdi. Bunun dışında ultra bireyci, ultra hümanist bir başka tavır da gözden uzak tutmamak gerekir.

Dünyanın taşralaşması, halen devam eden, şiddete ve yıkıma dayalı dinamik bir süreci ve yeni bir örgütlenmeyi belirtmektedir. Otoriter yeni

düzenlerin giderek açık şiddet ve müdahaleyi öne çıkarması geniş kitleler içinde bulunduğu kaotik yıkıcılık, antilik, belirsizlik ve bu belirsizliği aşmak için mutlak siyasetlere, görüşlere bağlanması, verili düzeni ve otoriteyi alttan gelen hareketlerle desteklemeleri, angaje olmaları muhafazakâr popüler faşist dünya görüşlerine imkân verdi. Düzen kendi içinde istikrar sağlamak ve kendini mutlaklaştırmak isterken iktidarı da dönüştürdü, baskıcı, tartışmasız önyargıları kurumsallaştırarak, faşizan yönleriyle öne çıktı. Bunun açık baskıya dönüşmesi, otoriter hale gelmesi kitlesel destek sağlama, her otoriteyi reddeden ultra bireyci, ultra-hümanist yeni bir eğilimi de yaygınlaştırmaktadır. Her türlü otoriteye karşı çıkış da aslında tersine dönerek sınıfı, siyaseti, iktidarı reddeden bir boyun eğmeye, sessiz rızaya, desteğe dönüşmektedir. Otoritenin mutlaklığına karşı çıkarken, bunun kişisel bir otorite ve mutlaklığa dönüşmesinden kimsenin yararı yoktur. Otoriteye karşı çıkış devrimci olduğu gibi aynı zamanda kendisi de bir tutumu belirttiği için bir gücün paylaşılabilirliğini, ortaklığını ve bu dayanışmanın, tavrın, otoriterleşmesini belirtir. Sorunun çözümü, örgütlenmesi, kurumsallaşması, içeriği ve tutum otoriterdir. Mesele bunun mutlak otoriteye dönüşmemesi, kendi içinde belli ölçü ve değerlere, gerçek içinde doğrulanmaya, yanlıslamaya açık olması, dönüşüme dayanmasıdır. Bu anlamda tüm sorunları ve kesimleri içeren geniş bir kapsayıcılık ve demokrasi, hoşgörü, örgütlenme ve seferberlik gerektirir.

Ultra bireycilik ve yeni hümanizm içeriksizleşmenin, değersizleştirilmenin, kuralsızlaştırmanın bir başka ifadesi ve biçimidir. Aynı zamanda yeni faşizmin de bir başka kaynağını ve taşıyıcı kayışını oluşturur. Otoriteden kaçıyoruz diye dile, konuşmaya, birlikteliğe, dayanışmaya, toplumsallaşmaya, çözümün kurumsallaşmasına karşı çıkmak sonuçta tavırsız kalmaya, insanın, toplumun, toplumsallaşmanın reddine kadar gitmektedir. Buda kimliksiz, içeriksiz bir kimliği ve otoriterizmi belirtmektedir. Biz verili dünya düzenine ve otoritesine karşıyız. Bir tutum ve irade sahibiyiz. Bu nedenle her koşulda devrimci ve demokratız. En azından görüşlerimizi mutlaklaştırmadan, önyargıya dönüştürmeden, eleştirisini de yaparak, her koşulda doğrulamaya çalışarak, gerçekçi olmaya çalışıyoruz. Her otoriteden, tutum ve irade koymaktan veya her iktidardan faşizm çıkarmak kafa karıştırıcı bir kolaylıktır. Sonuçta düzenin yarattığı güvencesizleştirmeye, kurumsuzlaştırmaya, ilkesizleşmeye ve belirsizleşmeye katkı sunmaktadır. Bu nedenle dünyanın taşralaşmasını ve yeni faşizmin kaynaklarını, güç ve iradesini, değişen bir süreç içinde "kaotik/yıkıcı yeni dünya" içinde ortaya koymak gerekmektedir.

Son iki yüzyıl boyunca egemen olan modern dünya görüşleri ve dünya örgütlenmesi günümüzde ters yüz edilmektedir. Bu nedenle XIX. yüzyıl öncesi dünya görüşleri, çelişki ve çatışma biçimleri, ayrışma ve farklılaşmalar yeni bir ifade biçimi bulmuş olmasına rağmen eskiye benzer çeşitli biçimlerle yeni faşizmlere destek olacak ve geniş kitleler içinde popülerleşecek biçimde dünyanın gündeminde. İslamiyet ile ilgili tartışmalar, din savaşları, İslamofobi, Batı düşmanlığı, uygarlık-barbarlık ayrımları ve ideolojileri kitlesel düzeyde verili düzeni meşrulaştırmanın ve rıza sağlamanın, ortaklık ve ayrışmanın ifadesi olarak genel geçer bir özellik kazanmıştır. Küresel düzeyde uygulamalar, düşmanlık, modernleşme serüveninin getirdiği yeni sorunlarla birlikte Doğu-Batı ilişkileri ve çatışmaları temelinde geleneksel uygarlıklar mirası ve düşüncesi tahrip edilerek yeni dünya düzeninin ve taşralaşmanın unsurları haline getirildi. Bu değişimde İslamiyet'e verilen rol dünyayı istikrarsızlaştırdığı suçlamasıyla, düşmanlaştırılması veya şeytanlaştırılması, farklı kültürel-siyasi bölgesel sınırlar arasında bütünleşmenin ve birliktelik arayışlarının tahrip edilmesidir. Aynı suçlamaların kimi zaman Çin'e yönelik olarak öne çıkartılması da (Corona virüs ile ilgili olarak Çin'in suçlanması, coronanın "Çin virüsü" olarak adlandırılarak Çin'in düşmanlaştırılması) Batı faşist siyaseti ve dünya görüşünün bir başka versiyonu olmaktan ileri gitmedi. Karşılığında da ABD'nin ve Batı'nın şeytanlaştırılması kaçınılmaz olarak karşılıklı olarak gündeme getirildi. Sadece Doğu ve Batı içindeki ayrımlar değil aynı uygarlık çerçevesi içinde de farklı konumlara dayalı etnik, dini farklılaşmalar ve yine birbirine karşıt ideolojiler genelleşti. Özellikle İslamiyet'e yönelik suçlamalarla hem geniş diğer uygarlık, kültürel siyasi bölgelerin, hem de kendi içinde etnik düzeyde toplumların birbirine düşmesi beklenmektedir. Bu farklı bölgesel birlik ve örgütlenmelerin sıcak çatışmaya varacak biçimde aralarındaki gerginliklerin artması, kendilerini ve birbirlerini yıpratmaları, zayıflatmaları, istismar edilmeleri mümkün hassasiyetlerinin üzerine gidilmesi mümkün görülmektedir. Bu nedenle Büyük Ortadoğu Projesinde öngörülen geniş coğrafyada İslamiyet hem kendi içinde, hem de diğer uygarlık alanlarıyla olan ilişkilerde bozucu bir rol üstlenmiştir. ABD eski dışişleri bakanı Condoleezza Rice, "Fas'tan Pakistan'a bölgede 22 ülkenin sınırları bir bir değişecek. Büyük Ortadoğu Projesi hayata geçmeye başlamıştır." dediğinde bunu bir özgürleşme veya bu ilişkilere dâhil olarak pay alma fırsatı olarak gören pek çok ülke bugün zor durumdadır. Bu geniş bölgede sınırlarının değişmesi öngörülen 22 devlet arasında en önemlileri veya hedef haline gelen iki devlet, açıktır ki Türkiye ve İran'dır. Bu iki dev-

letlerin tarihi imparatorluk mirasları hem kendi içinde, hem de tarihte üretici tarım uygarlıkları olarak tanımlanan Çin, Hindistan, Mısır ve Mezopotamya uygarlıklarıyla kurduğu ilişkiler, Batı soygununa karşı savunuculuk, koruyuculuk ve öncülük deneyimleri nedeniyle yeni küresel düzende sorun ve hedef olarak görülmektedirler.

ABD eksenli küreselleşme dünya ölçüsünde kendini siyasi, askeri, dünya görüşü ve yaşam tarzı düzeyinde genişletirken, -Yakın Doğu hariç- bütün eski dünya uygarlıkları ayrımları temelinde ve ülkeleri içindeki bölgesel düzeyde gevşek birlikleri desteklemektedir. Bunun yanında bu uygarlık, kültür, din merkezli geniş bölgeselleşme eğilimine karşın, bunların askeri, siyasi düzeyde etkinliklerini kısıtlamaya ve ticari, iktisadi anlamda bütün dünyaya, en başta da elbet ABD'ye açık olmasını istemektedir. Dünyanın taşralaşması özellikle siyasi, kültürel mutlak değerlere dayalı olarak eski uygarlık merkezleri temelinde toplumların örgütlenmesi, çeşitli geleneksel uygarlık merkezleri arasındaki ilişkilerde ve kendi içlerinde de etnik, mezhep çatışmaları içinde örgütlemek biçimindedir. Kimlik siyaseti bu açıdan kendi içinde otoriter olarak birleştirici yönü olması yanında, aynı zamanda toplum içindeki farklı kimliklere dayalı olarak özgürleştirici, diğer deyişle çatışmacı, ayrıştırıcı yıkıcı ve tahrip edici özellik göstermektedir. Bu hem toplumlararası ilişkilerde egemenlik çekişmelerini hem de kendi içinde hegemonya savaşını gerekli ve kaçınılmaz hale getirmektedir. Bütün toplumları farklılıklara dayalı olarak karşılıklı sonu gelmez çatışmalara mahkûm etmektedir.

Günümüzde çatışmadan çıkar sağlayan ve bunu kendi egemenliklerini kutsayan ve mutlaklaştıran kıyamete dönüştürmeyi isteyenler, dünya üzerinde fay hattı olarak tanımlanan bölgelerden yola çıkarak yarattıkları kaos ortamı içinde egemenliklerini tartışılmaz hale getirme peşindedir. Bu açıdan koşullardan, tarihten, toplumlardan kopuk, çözümsüzlük temelinde yeni barbarlık çağına girişin ve tartışmasız otoriter dünyanın koşulları olgunlaşmaktadır. Batı-dışı uygarlıkların yıkımı sonrası ortada Batı'da kalamayacağı için yeni düzen otoritesi kendisini tarihten, koşullardan bütünüyle bağımsız ve tartışılmaz olarak görecektir. Bunun için günümüzde "Tanrı'yı kıyamete zorlamak", Doğu-Batı çatışmasını sorunları çözmeden aşmak, bağımsızlaşmak ve böylece tarihi sona erdirmek amacındadır. Tarihi sonlandırma görüşü açıkça düzenin kendi otoritesini mutlaklaştırmak, toplumlar-dışı, tarih-dışı, koşullar dışı mutlaklaştırarak, her türlü kitlesel kırım ve çekişme ve çatışmayı doğallaştırmak, insanları barbarlık koşullarına mahkûm etmek içindir. 200 yıllık modernleşme süreci boyunca Batı dünya egemenlik sistemi

içine uyumlu bir biçimde katmak, kendi egemenliğini yaygınlaştırmak için gündeme getirdiği modern değerlere karşıt yeni bir örgütlenme, post-modern toplum örgütlenmesinin kaynağını oluşturmaktadır. Modern Batı dünya egemenliğini muhafaza ederek dünya görüşü ve toplum düzeyinde örgütlenmesini değiştirmek, eleştirmek bu nedenle gerekli görülmektedir. Batı-dışı toplumları ve özellikle Yakın Doğu geleneksel uygarlık mirası ile hesaplaşmak için, İslamiyet'i şeytanlaştırmak, kendi üstünlükleri çerçevesinde elverişsiz koşullarda çatışmaya zorlamak, tarihten dışlamak ve tahrip etmek, taşralaştırmak, günümüzde Doğu-Batı çatışmasının Batı üstünlüğü temelinde bir görünümünü oluşturmaktadır.

Günümüzde düzenin işleyişi ile ilgili komplo teorilerine dayalı açıklamalar toplum içinde yaygınlaşırken, toplumbilimlerinde uygulamada bütünsel kuramlardan bağımsız uluslararası projecilik anlayışı ve uzmanlık öne çıkmıştır. Dünya taşralaşırken siyasi-askeri sınırlar artık kültüre (din, milliyetçilik vb.) göre keskin bir biçimde, düşmanlıklar çerçevesinde, yeniden belirlenmektedir. Savaşlar, göçler, etnik temizlik girişimleri ve sonrası dengeyi sağlamaya yönelik uzmanca projeler bu yönde biçimlenmektedir. Küreselleşme, yeni dünya düzeni ve Büyük Ortadoğu Projesi gibi temel değişim yönüyle ilgili tartışmalar bu yönde ana çerçeveyi oluşturmuştur. Bu durum verili düzene karşı muhalif düzeyde gündelik belli başarıları öne çıkarmakta, hatta ABD'nin çatışma bölgelerindeki savaşçı güçlerini çekmesi bir "yenilgi" ve "gerileme" olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır. Türkiye, Rusya ve İran gibi merkez devletlerin ve bölge halklarının geçmişte reddettiği uygulama ve görevleri üstlenmesi, kültürel sınırların belirlenmesi, keskinleşmesi ve düşmanlıklar sahada etkinlik ve başarı olarak sunulmaktadır. Uygulamada ve alanda ortaya çıkan değişikliklere, ayrım ve farklılaşmalara dayalı fiili durum nedeniyle Irak-Suriye-Filistin-Mısır-Kuzey Afrika ekseninde bir dizi çatışma doğal görünmektedir. Bunlara Balkanlar, Orta Asya, Afganistan'ı da katarak merkezi/bileşeni Türkiye (eski Osmanlı tarihi-coğrafyası) olan genişletilmiş bir "kaos coğrafyası"ndan söz etmek mümkündür. ABD küreselleşmesinin bir unsuru olan bu kaotik düzen bütün dünya için kaygı konusudur. ABD açısından buradan yeni bir düzen çıkmasını önlemek, gelişmeleri denetlemek ve yön vermek için bir dizi operasyon söz konusudur. Körfez savaşı sonrası bunun gündeme gelişi Arap Baharı, Kürt sorunu, güvenlik, terörizm, kitlesel göçler, İslamofobi, ırkçılık, etnik, dini temizliğe dayalı nüfus hareketleri biçimindedir. Bunlar yanında ayrışma ve kimlikler toplumbilim alanında çalışan kesimlerin gözde konuları olmaktadır. Bu sorunlar yeni dünya dü-

zeni olarak adlandırılan dönemin son otuz-kırk yıldır uygulamada/sahada/bölgede bizi getirdiği ve fiili olarak sınırlamaya çalıştığı alanlardır.

Dünyanın ve insanlık tarihini bir bütün olarak görmekten vazgeçilmesi ve olguları görme biçiminin küçük birimlerle ve dar mekânlarla sınırlanması toplumbilimlerinde yöntemle ilgili bir değişimdir. Konunun kuramsal düzeyde anlaşılması ve aşılması amaçlanmamaktadır. Uygarlık tarihi farklı uygarlık alanlarının birbiri ile ilişkisi ve çatışması içinde ortaya çıkmıştır. Tarihi-coğrafyanın birbirinden koparılması ile coğrafyanın/mekânın yerleşmesi, sınırlandırılmış küçük birimler/ölçekler biçiminde öne çıkması bakış açısını sınırlarken verili düzen içinde yönlendirme ve denetimi sağlamaktadır. Mekânda ortaya çıkan açmaz ve kaos, suni denge/sizlik ve uzlaşma, kırılğan ittifaklar verili düzene dayalı yeni hamlelerin, çelişki ve çatışmaların gerekçesi olarak korunmaya çalışılmaktadır. Corona sonrası dönemde bu çatışmalar artık temel çatışmalar olarak görülmekten uzaklaşmış, yerel etnik, dini, milliyetçi çatışmalar olarak verili düzene tehdit olarak görülecek konular olmaktan çıkmıştır. Corona sonrası yeni dönemde güvensizlik, belirsizlik ve şimdi mutlaklaşarak genel geçer dünya görüşünü oluşturmaktadır. Verili otoritenin görünmez hale gelişi ama genel geçerliliği de toplumsal gerçeğin, toplumsallığın, tarihin dışında bir işleyişe bağlanmaktadır. Tarihe, toplum güçlerine, topluma dayalı dünya görüşleri ortadan kalkarken bilinmez, denetlenemez, değişmez, yönlendirilemez dış gerçeklik ve felaket ideolojisi yaygınlaşmıştır.

İnsan etkinliğin, öngörüsünün, toplumsallaşmasının sınırlandığı, dışarda bırakıldığı günümüzde dünyası taşralaşırken aynı zamanda toplumlararası ve toplum içi ilişkiler, farklılaşmalar, çatışmalar yükselmektedir. Bütün dünyada otoriter, muhafazakâr, ırkçı faşist dünya görüşlerinin ve düzenlemelelerin ortaya çıkması rastlantı değildir. Önce bu somut durumu saptamak gerekir. Bugün bu yeni gelişmelere karşı tepki gösteren, antici-keskinlik yarışına giren liberal, İslamcı, muhafazakâr, yeni sol çevrelerin 1980-90'lı yıllarda ortaya çıkan bu değişimi, Sovyetler Birliği'nin tasfiyesini sosyalizmden vazgeçmenin gerekçesi haline getirdiğini, yeni toplum ve düzen örgütlenmesini Batı-dışı ülkelerde ve Türkiye'de modern "vesayetçi düzene karşı", "devrimci" bir çıkış olarak tanımladığını, yeni düzenin kitle desteğini çeşitlendirmede, yığınsallaştırmada oynadığı rolü unutmuş değiliz. Önce akademiden siyasi oluşumlara kadar bu yönde katkı veren çeşitli kesimlerin bir özeleştiride bulunmaları ortak bir dil yaratmak için başlangıç olabilir. Çeşitli kavramların, tanımların içini kendi bakış açımıza göre tartışmalarımız sırasında doldur-

mak, yeniden üretmek, sınıflandırmak daha geçerli bir yoldur. Günümüzde coğrafya, antropoloji, sosyoloji, tarih, arkeoloji gibi bilimler gözden düşerken, bütün bu alanların konu ve sorunları başta askeri, siyasi sanayi ve mali kurumların öncülüğünde belirlenmektedir. Fizik, kimya gibi bilimlerinde çok daha önceden ortaya çıkan örgütlenme ve çalışma biçimi giderek toplumbilimlerinde geçerli hale gelmiştir. Pahalı sanayi-askeri projelere temel olan uzmanca, projeye dayalı akademik çalışmalar toplum bilimlerinde de egemen olmuştur. Yeni dünya düzeni, toplumbilimlerinde toplumdan kopuk uzmanca ve militanca bir bilgi ve çalışma biçimi olan ortak projeci bir çalışma biçimine ayrıcalık ve üstünlük kazandırmaktadır. Akademisyenler bu çerçevede kısıtlanmakta, ırkçı, şiddete dayalı açıklamalara dayanak olarak doğa ve toplum ilişkilerinin temel sorunları tartışma dışı kalmaktadır. Bu yönde ortaya çıkan çalışma ve araştırmaların bilime ve dolayısıyla insanın birliği ve geleceğine yönelik örgütlenmesine bir katkısı yoktur. Günümüz dünyası çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. Ancak bu sorunların felaket ideolojisi içinde açıklanması dünyayı taşralaştırmanın ve insanları birbirine karşı karşıya getirmenin ötesine geçmemektedir.

Toplumların yeni arayışlar yerine verili düzene angaje olması, sınırlılıkları, açmazları, tüm dünyada otoriterleşme ve muhafazakârlaşmanın, şiddetin gerekçesi ve meşrulaşmasına, popüler dünya görüşüne dönüşmesine dayanak olmaktadır. Bunun karşıtı bir alternatif yaratılmadığında toplumsal izolasyon, milliyetçilik, dincilik biçiminde popüler otoriterlik ve ayrışma, düşmanlık ideolojisi yaygınlaşırken, karşı çıkış veya dışında kalma da içe kapanık ultra-bireycilik ve ultra-hümanizm anlayışına dönüşmektedir. Her iki biçim de birbirinin desteği olduğu gibi aynı zamanda birbirine de kolaylıkla dönüştüğü için verili düzen tarafından hoş görülmemektedir. Günümüzde sorunlar değişmiştir, yeni biçimler almış ve daha da ağırlaşmıştır. Dünyanın taşralaşması öncelikle buna karşı olabilecek toplumsal güçlere, tarihi birikime karşıtlık biçimindedir. Bunun için uygarlıklar arası çatışmanın mutlaklaştırılması, uygarlık düşmanlığı, kadın düşmanlığı, yabancı düşmanlığı, doğaya karşı düşmanlık ve kapanma yeni muhafazakâr, ırkçı, faşist popüler dünya görüşlerinin ayırt edici niteliği olmaktadır. Genel olarak verili düzeni ve işleyişini ve değişimini tanımlarken iyimser bir dünyayı tanımlamadığımızın farkındayız. Ancak bütün bunlara karşın, hatta bilimin ve sanatın da bu anlamda kötümserliğine karşın, bağımsız irademizin özgürce koşulların dışına çıkma imkânına ve iyimserliğine bağlıyız. İrademiz ve hayal gücümüz verili düzeni ve güçlüklerin sınırlarını aşacak en temel güçlerden biri belki

de en önemlisidir. Gerçeğe bağlıyız, ama mahkûm değiliz. İyimserliğimizin kaynağı da bundan kaynaklanmaktadır. İnsana ve onun özgür iradesine, yaratıcılığına, hayallerine duyduğumuz güven esastır. Bütün düşmanlığa, sınırlılıklara karşı geniş kitlelerin en dinamik biçimde mücadelesi, öncelikle dünya tarihinin ve insanın geleceğinin birliği, özgür emek ve dayanışma içinde ortaya çıkan örgütlü muhalefeti ile mümkün olacaktır. İnsanlığın birlik ve geleceğine karşı güven ve bunun örgütlenmesine herkesin kendi yeteneğine ve birikimine göre katkı vermek insanın geleceği için bir varoluş sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Dünyanın taşralaşmasına ve barbarlık çağına girişe karşı antici bir itiraz ve eleştiri, reddetmek yetmemektedir, bu itiraz aynı zamanda yapısal bir değişimi ve örgütlenmeyi de gerektirmektedir. Bunun sınırı ve açılımını mücadelenin kendisi belirleyecektir. Ama bu aynı zamanda yeni bir dünya hayalini, ütopyalarını geliştirmemize bağlıdır. Daha sanatçı, daha duyarlı, daha hayalci, neşeli, eğlenceli, dayanışmacı, tutarlı, özgür emeğe ve birlikteliğe dayalı bir dünyayı özlemek ve istemek durumundayız.